

การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม : การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน PARTICIPATORY DEVELOPMENT : COMMUNITY SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ศุภินันท์การย์ ระวีวงศ์¹ และ นภพร เชื้อข้า²

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Supinthakan Rawangwongsaa¹ and Nopporn Chueakham²

^{1,2} Faculty of Humanities and Social Science Phranakhon Rajabhat University

*E-mail: supinthakan@pnru.ac.th

Received:15/10/2022

Revised: 20/11/2022

Accepted:29/05/2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้งในการพัฒนาชุมชนชนบทและชุมชนเมือง และเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและสอดคล้องกับบริบทของประเทศ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการคือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาคนและชุมชนดังกล่าวให้เกิดผลอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม-วัฒนธรรม และมิติทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ต้องเป็นการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจาก (1) รูปแบบการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (2) ลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ การมีส่วนร่วมในเชิงเงินงบประมาณ การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ และ (3) ระดับการมีส่วนร่วม 6 ระดับ ได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ และระดับการควบคุมโดยประชาชน การพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมดังที่กล่าวมานั้นนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน นั่นคือเป็นชุมชนที่คนมีความสุขและเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: การพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ABSTRACT

This academic article aims to present participatory development towards sustainable community development that occurred in Thailand both in the development of rural and urban communities to suggest guidelines for sustainable community development that meet the needs of the people and conform to the country's context. The study found that community development has two main goals: developing people to be happy and community development to be strong. The development of such people and communities for sustainable results is a development that encompasses three dimensions, namely the economic dimension; socio-cultural dimensions and environmental dimensions This must be a participatory development. By considering from (1) 4 forms of participation, including participation in decision-making, participation in implementation, participation in receiving benefits, and participation in the evaluation. (2) 4 characteristics of participation: participation in action, participation in budget, responsible participation and participation in decision-making. And (3) 6 levels of participation, namely information level, level of exposure to opinions from the public, consultation level, joint planning level, joint action level and the level of control by the people. Participatory community development as mentioned above leads to sustainable community development. That is a community where people are happy and a strong community. both economic society-culture and environment.

Keywords: sustainable development, participatory development, sustainable community development

บทนำ

การพัฒนาชุมชน (Community Development) เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังและเกิดจากความศรัทธาเริ่มของประชาชน โดยสามารถชี้เทคนิควิธีการกระตุ้นให้เกิดความศรัทธาเริ่ม เพื่อให้ได้รับความร่วมมือด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง (Sunyavivat, 1983) ทั้งนี้การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมาย 2 ประการคือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข คือให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และมีความสุข (Phonsi, S., 2004) การพัฒนาชุมชนเพื่อให้คนมีความสุขและชุมชนเข้มแข็งโดยใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นกลไกการพัฒนาชุมชนอันสำคัญ

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นคำที่มีความหมายและขอบเขตแตกต่างกันไปหลายมิติตามบริบทของแต่ละประเทศ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องด้วยเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามตรวจสอบผลกระทบบของการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชน (Creighton, 2005) และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในแต่ละมิติ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยอธิบายความหมายตามรูปศัพท์ อ้างอิงตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ว่า “พัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ และ “ยั่งยืน” หมายถึง ยืนยง อยู่นาน ดังนั้น “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” จึงหมายถึง การทำให้เจริญอยู่ได้นานหรือการทำให้เจริญอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบของแนวคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ประการ (Klarin, 2018) คือ 1) แนวคิดด้านการพัฒนา (The Concept of development) เป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้ข้อจำกัดด้านระบบนิเวศ 2) แนวคิดด้านความจำเป็นพื้นฐาน (The Concept of Needs) เป็นการกระจายทรัพยากรเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับทุกคน และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับคนในรุ่นอนาคต (The Concept of Future Generation) เป็นความสามารถที่เป็นไปได้ในการใช้ทรัพยากรในระยะยาวเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับคนในรุ่นอนาคต

การพัฒนาประเทศไทยมีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกระบวนการในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเอื้อโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชน มุ่งให้สมาชิกชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญในการขับเคลื่อนและผลักดันการพัฒนาชุมชน กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกชุมชนได้รับความรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน (Phoochinda, 2015) ทั้งในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและส่งต่อผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่คนรุ่นต่อไปในอนาคต

การพัฒนาชุมชน

“การพัฒนาชุมชน” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคมได้แสวงหาแนวทางในการบริหารและปกครองดินแดนในอาณานิคมของตน และมีประเทศเอกราชใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ประเทศเหล่านั้นจึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ รวมถึงองค์การสหประชาชาติได้นำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหลังการแยกตัวเป็นเอกราชของประเทศอาณานิคมต่าง ๆ (Phonsi, 2004) การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสร้างสรรค์อย่างเป็นกระบวนการ (Process) มีโครงสร้างและแบบแผน (Planned and Structured Change) มีการกำหนดเป้าหมายทิศทางที่แน่นอน (Ultimate Goal) เป็นได้ทั้งการปฏิบัติจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง และยังอาจหมายถึงการเรียนรู้และการธำรงไว้ซึ่งทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ชุมชนมีมาแต่ดั้งเดิม ทั้งภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ซาติพันธุ ศาสนา และภาษา (Phuangngam, 2010)

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ (Phonsi, 2004) คือ

1. การพัฒนาคนให้มีความสุข ทำให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข การพัฒนาชุมชนยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากคนเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เป็นทั้งผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดท้ายหรือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.1 การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ การทำให้คนมีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะในการประกอบการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีสุขภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

1.2 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ การทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองมิให้ประพฤติชั่ว และสร้างเสริมคนให้มีคุณธรรมตามแนวทางศาสนาที่แต่ละคนนับถือ

1.3 การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบ มีจิตใจดีงาม มั่นคง ไม่มี ความเครียด มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณและเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับการปฏิรูปสิ่งต่าง ๆ ได้ มีความพร้อมในการพัฒนา

2. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้และมีความสุข ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน รวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่างด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อสาธารณะประโยชน์ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่กระจัดกระจายกันได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันจนกลายเป็นองค์กรชุมชน (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันใน

แนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันในแนวตั้งแล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยชุมชนที่เข้มแข็งจะมีลักษณะดังนี้

2.1 มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) คือ สมาชิกชุมชนสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนมีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและสมานฉันท์ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน ยอมรับในความหลากหลายของสมาชิก

2.2 มีจิตวิญญาณของชุมชน (Community Spirit) คือ สมาชิกชุมชนมีความจงรักภักดีต่อชุมชน อุทิศตนเพื่อชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น ศาสนา เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความยินดี มีความสุข ความมุ่งมั่นและเกิดพลัง ซึ่งเป็นพลังที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุขร่วมกัน

2.3 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) คือ การที่สมาชิกร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนที่เป็นผลจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลและความคิดร่วมกันและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2.4 มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (Strengthened Community Organization) คือ การที่สมาชิกรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน มีการผนึกกำลังกันเป็นกลุ่มและองค์กรเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอันเป็นผลจากการเรียนรู้ร่วมกัน

2.5 มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง กลุ่มและชุมชน สามารถดำเนินการวางแผน จัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผล การพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 มีเครือข่ายชุมชน (Community Networks) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผ่านความสมานฉันท์ที่ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชนของสมาชิกชุมชนและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ทำให้มีพลังเข้มแข็งร่วมกันเรียนรู้และพัฒนาชุมชนจนประสบความสำเร็จ

2.7 มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ การมีผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลและความคิดเห็นกับสมาชิกคนอื่น สามารถผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างเหนียวแน่น ร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน สามารถเชื่อมประสานสมาชิก กลุ่ม และองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.8 เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ (Self-Reliance Community) คือ การที่สมาชิกชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง ทั้งในยามปกติและเมื่อประสบกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ ทำให้สามารถดำรงรักษาชุมชนไว้ได้

2.9 เป็นชุมชนสงบสุข (Peaceful Community) คือ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

2.10 เป็นชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community) คือ เป็นชุมชนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ แต่จะธำรงรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และส่งต่อให้รุ่นลูกหลาน มิให้ล่มสลายไปโดยง่าย

กล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานของร่วมกับประชาชน ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร โดยการดึงศักยภาพของสมาชิกชุมชนสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนและปรับปรุงชุมชนให้ก้าวหน้าขึ้นในด้านต่าง ๆ โดยมีปลายทางที่การพัฒนาคนให้มีความสุขและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชน กลุ่ม ชุมชนร่วมกันคิดและตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ร่วมปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือชุมชน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ โดยรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นอิสระโดยความสมัครใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นกระบวนการ (process) ที่ประชาชนเข้าไปดำเนินกิจกรรมในชุมชน นับตั้งแต่ร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการ ร่วมระบุสาเหตุของปัญหา ร่วมกำหนดวิธีการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรม และร่วมรับผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนั้น โดยประเด็นหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ประชาชนต้องเป็นเป็นผู้กระทำในแต่ละขั้นตอนของการมีส่วนร่วมด้วยตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระ (Sritong, 2009)

การมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งได้ 4 รูปแบบ (Cohen & Unhoff, 1980) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดคือ การกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้น จะได้มาจากการตั้งคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์อะไรให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ทั้งผลประโยชน์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการ รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบ

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็นชอบและความคาดหวังซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

สำหรับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้น สามารถกระทำได้ 4 ลักษณะ (Cohen, 1996) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ โดยที่สมาชิกชุมชนร่วมอุทิศแรงกายในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้
2. การมีส่วนร่วมในเชิงเงินงบประมาณ โดยที่สมาชิกชุมชนได้อุทิศเงินในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ โดยมีการกระจายภารกิจและความรับผิดชอบให้กับสมาชิกชุมชน
4. การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ โดยให้สมาชิกชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกชุมชน

ทั้งนี้ในการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งได้หลายวิธี มีข้อควรสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมจะมีมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ โดยแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากต่ำสุดไปหาสูงสุดได้ดังนี้ (Uwannao, et al., 2011)

1. ระดับการให้ข้อมูล มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องในส่วนอื่น
2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน โดยผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีและข้อเสียของโครงการได้ชัดเจนมากขึ้น
3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการตกลงกันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชนและผู้มีส่วนร่วม เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าหรือระบุปัญหาในข้อสงสัยต่าง ๆ
4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับในการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนจัดเตรียมโครงการ และรับผิดชอบต่อผลที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อน มีข้อโต้แย้งได้มาก
5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นของการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
6. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งหมด เช่น การลงประชามติ ซึ่งจะสะท้อนถึงความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของปัญหาที่จะลงประชามติและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียของปัญหาที่เกิดขึ้นให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงกันเพียงใด

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้น กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกมิติตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ โดยผ่านกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ริเริ่มกำหนดแนวทางในการพัฒนา ร่วมวางแผนปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลจากการดำเนินการที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยสมบูรณ์

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) โดยเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนระดับโลกสร้างขึ้นจากความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษก่อนหน้าที่ เริ่มขึ้นในพ.ศ. 2543 และสิ้นสุดลงในพ.ศ.2558 โดยเป้าหมายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมที่มุ่งเน้นเรื่องบริหารจัดการความหิวโหย ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การไม่รู้หนังสือ ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม (Office of the National Economics and Social Development Council, 2022)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมประเด็นดังนี้ (Anukanon, 2004)

1. เป้าหมายทางสังคม การพัฒนาชุมชนต้องเข้าใจรูปแบบของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ
2. เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ต้องเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวต้องนำปัญหาจากผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจมาพิจารณาด้วย
3. เป้าหมายทางสิ่งแวดล้อม ต้องเข้าใจผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชุมชนนั้น

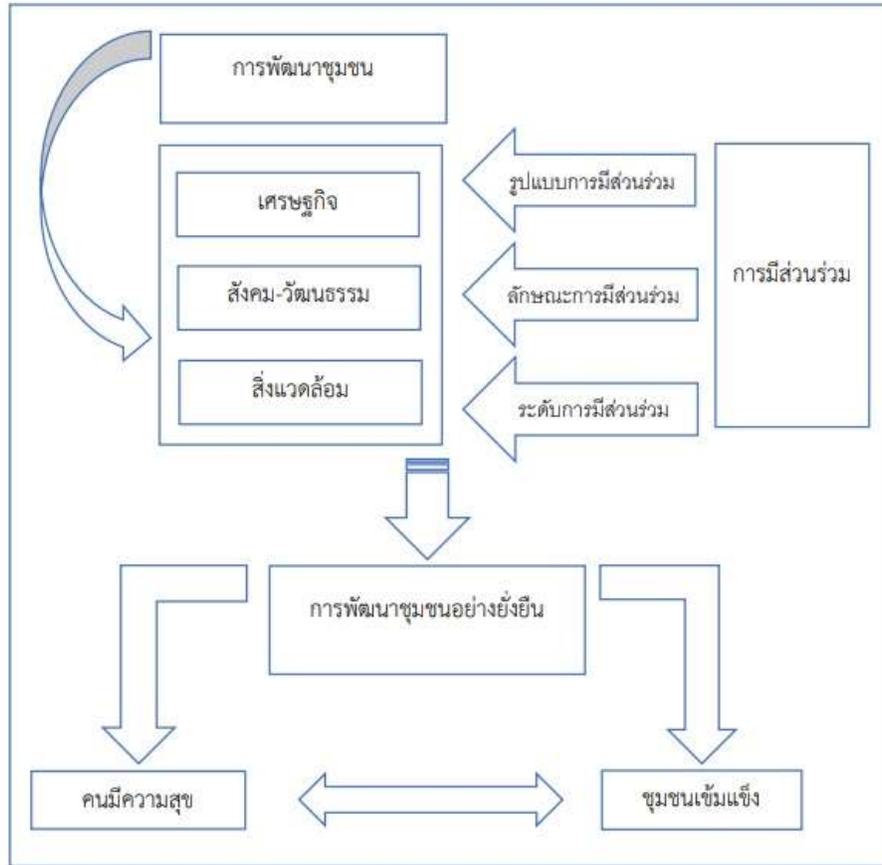
ภาพที่ 1 เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษโดยส่วนใหญ่ โดยใช้แนวทางตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นแนวทางให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการต่าง ๆ ที่สนับสนุนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนเกี่ยวข้องกับความพยายามในการจัดการกับความยั่งยืนในประเทศไทยเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การปกป้องสิ่งแวดล้อมและความต้องการของมนุษย์

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นไปตามหลักการสำคัญของวาระ 2573 และสามารถใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของโลกได้ (Office of the National Economics and Social Development Council, 2022) โดยยึดกรอบการพัฒนาประเทศภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” นำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและตอบสนองการบรรลุผลประโยชน์แห่งชาติบนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Growth) (Office Of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2017) และในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยได้รับการจัดให้อยู่ในลำดับที่ 55 จาก 157 ประเทศในดัชนีที่จัดตั้งขึ้น “เพื่อให้แต่ละประเทศตรวจสอบได้ว่ายืนอยู่ที่จุดใดในเรื่องที่ปฏิบัติตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างมุ่งมั่นและเพิ่มการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นสำหรับประเทศไทยที่จะบรรลุความก้าวหน้าในทุกเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Open Development Thailand, 2022)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันในประเด็นหลัก 3 มิติ คือมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งต่อความมั่นคง ยั่งยืนไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป สำหรับประเทศไทยบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีหัวใจหลักอยู่ที่การพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยจำเป็นต้องดำเนินการด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นเพื่อที่จะสามารถบรรลุความก้าวหน้าได้ครบในทุกเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กรอบการวิเคราะห์

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่แต่เดิมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ชุมชนทรัพยากรชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาท้องถิ่น หากสมาชิกชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคมและช่วยกันสืบสานเพื่อการอนุรักษ์ร่วมกัน สมาชิกชุมชนก็จะสามารถออกแบบอนาคตของตนได้บนพื้นฐานของการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง (Sukkasem, 2014)

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนผ่านการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมตามกรอบการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จะพิจารณาการมีส่วนร่วมใน 3 ส่วน ได้แก่ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วม 2) ลักษณะการมีส่วนร่วม และ 3) ระดับการมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการพิจารณาตามประเด็นหรือมิติของการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ 1) มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 2) มิติการพัฒนาด้านสังคม และ 3) มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ดังการศึกษาต่อไปนี้

บ้านเขากลอยออก หมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่อยู่ระหว่างตัวจังหวัดสงขลากับตัวเมืองหาดใหญ่ ได้รับการยอมรับในด้านการพึ่งพาตนเองของชุมชน บ้านเขากลอยออกมีการบริหารจัดการกิจกรรมของชุมชนโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของราษฎร (Office of Community Strengthening, Community Development Department, 2016) ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยผ่านการจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรได้แสดงความคิดเห็น

2) การดำเนินกิจกรรมบริหารจัดการด้วยคณะกรรมการหมู่บ้านภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้าน นายชำนาญ สุดเอี่ยม ซึ่งเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง โปร่งใส ซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม สามารถตรวจสอบได้ทุกกิจกรรม

3) การบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ก่อให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนที่สามารถจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนได้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะวันละบาท กลุ่มอาชีพ กลุ่มทำนํ้าหมักชีวภาพ องค์กรสตรี ฯลฯ ทำให้หมู่บ้านมีศักยภาพในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน รวมถึงภาคีการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา ปี 2554

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านเขากลอยออกประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านการถอดบทเรียนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพ เพื่อการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร เช่น กลุ่มอาชีพ ราษฎรชาวบ้านหรือผู้รู้ กศน. อบต. พัฒนาชุมชน สาธารณสุข เกษตร เป็นต้น โดยในแต่ละวันจะมีบุคคลจากกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ หมุนเวียนมาให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งปัจจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมาชิกหมู่บ้านเขากลอยออกมี (1) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ จากการที่สมาชิกชุมชนดำเนินกิจกรรมบริหารจัดการด้วยคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีการถอดบทเรียนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (2) มีลักษณะการมีส่วนร่วมครบทั้ง 4 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ เชิงเงินงบประมาณ เชิงความรับผิดชอบ และในเชิงการตัดสินใจ โดยหมู่บ้านเขากลอยออกสามารถบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ จนเกิดเงินทุนหมุนเวียนนำไปสู่การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกชุมชน และ (3) เมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมเห็นได้ว่า สมาชิกบ้านเขากลอยออกมีระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่ 6 ซึ่งเป็นระดับสูงสุด คือ ระดับการควบคุมโดยประชาชน ซึ่งในระดับนี้ ชุมชนจะมีการแก้ไขปัญหาขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยใช้เวทีประชาคมและการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้าน ทั้งนี้การพัฒนาชุมชนของเขากลอยออกมีมิติของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมไปควบคู่กัน เป็นการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาชุมชนบ้านวังป่อง หมู่ที่ 6 ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน มุ่งสู่การพัฒนาแบบพึ่งตนเองเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ยึดเวทีประชาคมของหมู่บ้านเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหา ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำปัญหามาพูดคุยกันเพื่อร่วมกันหาทางแก้ปัญหา โดยวิธีการรวมพล ใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์ ยึดการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เสียสละ นำประชาชนไปสู่การพัฒนาและเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดกลุ่ม องค์กร และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน มีหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคีด้านการพัฒนาหลายภาคส่วนเข้ามาให้การสนับสนุนให้ความรู้ เพิ่มพูนทักษะในการเรียนรู้ มีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ก่อเกิดรายได้ สร้างคุณค่าให้กับชีวิตครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2550 สมาชิกบ้านวังป่องจึงมีมติพร้อมประกาศระเบียบวาระแห่งชุมชนขึ้น เพื่อสร้างกระแสให้ชุมชนตื่นตัวเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างจริงจัง สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่จึงได้คัดเลือกบ้านวังป่องเป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างจังหวัดเชียงใหม่ (Office of Community Strengthening, Community Development Department, 2016) ต่อมาในปี 2553 “วังป่องโมเดล” ได้เกิดขึ้นตามความต้องการของชุมชน โดยมีหน่วยงานที่เข้ามาร่วมสนับสนุนได้แก่ เทศบาลตำบลเหมืองแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ริม และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ “วังป่องโมเดล” มีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีเตาแก๊สชีวมวล ทั้งเตาแก๊สชีวมวลพื้นและเตาแก๊สชีวมวลกลบ ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านเชื้อเพลิงในการประกอบอาชีพ ทดแทนพลังงานเชื้อเพลิงในครัวเรือน ทดแทนน้ำมันดีเซลในเครื่องจักรกลทางการเกษตร (Maejo University, 2022) นอกจากนี้ชุมชนบ้านวังป่องยังได้พัฒนาสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จัดตั้งกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ยกระดับผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้กับสมาชิกชุมชน ได้แก่ 1) กลุ่มผลิตข้าวปลอดภัยบ้านวังป่อง 2) กลุ่มแปรรูปสมุนไพรบ้านวังป่อง 3) กลุ่มเพาะเห็ดบ้านวังป่อง 4) กลุ่มจักสานบ้านวังป่อง 5) กลุ่มข้าวแต่นบ้านวังป่อง 6) กลุ่มเย็บปักถักร้อยบ้านวังป่อง 7) กลุ่มน้ำพริกบ้านวังป่อง 8) กลุ่มใส่อ้วสมุนไพรมบ้านวังป่อง 9) กลุ่มแปรรูปกล้วยบ้านวังป่อง และ 10) กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านวังป่อง (Office of Muangkaew Municipal District, 2022)

เห็นได้ว่าชุมชนบ้านวังป่องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน สร้างความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบ่งการพิจารณาได้ดังนี้ (1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้านวังป่องนั้น พบว่า สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในทุกรูปแบบ ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์ จนถึงการร่วมประเมินผล (2) ในส่วนของลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนบ้านวังป่องมี 4 ลักษณะของการมีส่วนร่วมคือ สมาชิกมีส่วนร่วมในการกระทำร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด มีส่วนร่วมในเชิงงบประมาณ โดยมีการใช้ทุนในครัวเรือนเพื่อดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การเพิ่มรายได้ของสมาชิกชุมชน รวมถึงมีส่วนร่วมในลักษณะของความรับผิดชอบ มีการจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจที่ยกระดับผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความถนัดของแต่ละบุคคลและครัวเรือน และสุดท้ายคือมีลักษณะของการมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ เห็นได้จากการที่สมาชิกได้ร่วมวางแผนและตัดสินใจ

จนถึงการลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นำไปสู่การประกาศ “วังป่องโมเดล” ในที่สุด และ (3) ระดับขั้นของการมีส่วนร่วม พบว่าชุมชนบ้านวังป่องมีระดับการมีส่วนร่วมสูงสุดในชั้นที่ 6 คือระดับการควบคุมโดยประชาชน จากการมีการประชุมวางแผนการดำเนินกิจกรรม ลงประชามติ เผยแพร่มติของชุมชน และลงมือดำเนินการตามแผนตามมติ แสดงให้เห็นทั้งความต้องการและความมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างชัดเจน สะท้อนภาพของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านวังป่อง

ชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจนอีกชุมชนหนึ่งก็คือ ชุมชนริมคลองลาดพร้าว-เปรมประชากร (บ้านมั่นคงประชารัฐริมคลอง) แต่เดิมชุมชนริมคลองเป็นชุมชนแออัดรูก่อสร้างซึ่งเป็นอุปสรรคในการระบายน้ำลงสู่คลองโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ทำให้การระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ เพราะมีสิ่งปลูกสร้างกีดขวางทางเดินน้ำในลำคลอง (Community Organizations Development Institute, 2021) หลังน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ปี 2554 รัฐบาลจึงมีแผนงานการแก้ไขสิ่งปลูกสร้างรูก่อสร้างในกรุงเทพฯ โดยจะมีการรื้อย้ายบ้านเรือนที่รูก่อสร้างเพื่อก่อสร้างเขื่อนระบายน้ำในคลอง ขุดลอกคลองให้ลึกและกว้างกว่าเดิม โดยเริ่มดำเนินการในคลองลาดพร้าวเป็นคลองแรกในปี 2559 ในช่วงต้นของการดำเนินการ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เชื่อว่ารัฐบาลจะเข้ามาสนับสนุนโครงการนี้อย่างจริงจัง เพราะชาวบ้านบุกรุกที่ดินริมคลองปลูกสร้างบ้านกันมานานหลายสิบปี จึงเกรงว่าจะมีการไล่ที่ทั้งที่ความจริงชาวบ้านต้องการจะได้บ้านใหม่และอยู่อาศัยอย่างถูกต้อง (Community Organizations Development Institute, 2021)

คณะกรรมการบริหารจัดการสิ่งก่อสร้างรูก่อสร้างลำน้ำสาธารณะ ได้มอบหมายให้กรุงเทพมหานครรับผิดชอบการสร้างเขื่อนระบายน้ำ และให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยรองรับชาวชุมชนริมคลองที่ต้องรื้อย้ายออกจากแนวคลองและแนวเขื่อน เพื่อคืนพื้นที่คลองให้กรุงเทพมหานครสามารถสร้างเขื่อนระบายน้ำได้ ขณะเดียวกันชุมชนริมคลองจะได้รับการพัฒนาให้มีความมั่นคงและถูกต้องตามกฎหมาย มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงเป็นการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดการร่วมกันของชุมชนในรูปแบบสหกรณ์ โดยทำงานร่วมกันในรูปแบบประชารัฐที่ทั้งชุมชนและหลายหน่วยงาน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร กองทัพบก กรมธนารักษ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ การไฟฟ้า การประปานครหลวง สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันคือ “คืนความสุขให้คนคลอง คืนสายคลองให้คนเมือง” (Community Organizations Development Institute, 2021)

การพัฒนาชุมชนริมคลองตามโครงการดังกล่าวแสดงถึงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนที่สุดจากการดำเนินงานมีหลักการสำคัญคือ ให้ชาวชุมชนริมคลองรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหา ให้ชุมชนหรือชาวบ้านมีส่วนร่วมและเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหา เช่น การรวมกลุ่มกันโดยการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อสำรวจข้อมูลปัญหาและความต้องการ ช่วยกันออกแบบบ้าน วางผังชุมชน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์เคหสถาน

เพื่อเป็นทุนในการสร้างบ้านหรือจัดซื้อที่ดินและร่วมกันบริหารโครงการ โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนด้านความรู้และความช่วยเหลือ เช่น พอช. ส่งสถาบันเข้าไปให้คำแนะนำแก่ชุมชนเรื่องการออกแบบบ้าน ออกแบบผังชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์เข้าไปให้ความรู้เรื่องการจัดตั้งสหกรณ์เคหสถาน กรมธนารักษ์ให้ชุมชนเช่าที่ดินในอัตราผ่อนปรนระยะยาว ครึ่งละ 30 ปีเป็นต้น (Community Organizations Development Institute, 2021) จากการดำเนินงานทั้งหมดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง (1) รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทั้งในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ในทุกมิติในการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงริมคลอง และการประเมินผลจากการได้เป็นเจ้าของบ้านมั่นคงริมคลอง (2) ด้านลักษณะการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงริมคลองนั้น มีทั้ง 4 ลักษณะคือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ อุทิศแรงกายในการดำเนินงานทั้งการร่วมออกแบบบ้านและวางผัง การมีส่วนร่วมในเชิงงบประมาณ โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ถือสิทธิ์ในบ้านมั่นคงริมคลองผ่านการเป็นสมาชิกสหกรณ์และการผ่อนส่งระยะยาว การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ สมาชิกชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่นการออกแบบบ้าน การวางผังชุมชนของตน สร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง (3) ในด้านระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินการโครงการบ้านมั่นคงริมคลองประชาชนมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด คือ ระดับการควบคุมโดยประชาชน โดยสมาชิกชุมชนริมคลองมีความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา เข้าใจความต้องการของชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยผ่านการลงมติของสมาชิกชุมชนในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินโครงการ จากโครงการบ้านมั่นคงริมคลองดังกล่าวทำให้ชาวชุมชนริมคลองได้มีที่อยู่อาศัยที่ถูกกฎหมายเป็นของตนเอง ชุมชนสะอาดมีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม มีทางเดินเลียบริมคลองที่ปลอดภัย และชาวชุมชนสามารถค้าขายได้ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินโครงการจนสามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนริมคลองได้ทั้งทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนอย่างยั่งยืน

บทสรุป

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความครอบคลุมทางสังคมวัฒนธรรม และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกชุมชน และบรรลุเป้าหมายหลักของการพัฒนาชุมชนคือ ทำให้คนมีความสุขและชุมชนเข้มแข็ง อันส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่คนรุ่นต่อไปในอนาคตนั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชนต้องเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนต้องเข้าใจรูปแบบของชุมชน และการพัฒนาทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนต้องตระหนักถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่จะมีต่อชุมชน ทั้งนี้การจะบรรลุผลการพัฒนาสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนทั้ง 3 มิติจำเป็นต้องพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ให้ประชาชนหรือสมาชิกชุมชนเข้าถึงข้อมูล เข้าใจปัญหา รู้จักทุนชุมชนของตน และแสดงความต้องการของชุมชนได้ในแต่ละขั้นตอนการพัฒนา ตระหนักถึงการเป็นเจ้าของชุมชน เจ้าของปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมลงมือทำ ร่วมรับ

ผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนานั้นได้ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด ส่งผลต่อความรู้สึกรักและผูกพัน ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หวงแหน ปกป้องรักษา และส่งต่อชุมชนที่สมาชิกร่วมกันพัฒนาสู่คนรุ่นต่อไปด้วยความภาคภูมิใจ

เอกสารอ้างอิง

- Anukanon, S. (2004). **Environmental Economics**. Bangkok: TPN Place Limited Partnership.
- Cohen, John M. & Uphoff, Norman. (1980). **Participation's Place in Rural Development, Seeking Clarity Through Specificity**, World Development. P 213.
- Cohen, S.L. (1996). **Mobilizing Communities for Participation and Empowerment**. In Servaes, J., Jacobson, T.L., & White, S.A. (eds), **Participatory Communication for Social Change**. New Delhi: Sage.
- Community Organizations Development Institute. (2021). **'21 Years CODI. From Slums to Homes Beautiful by the Canal, Price of a Hundred Thousand - a view of A Million**. Retrived from <https://web.codi.or.th/20211011-27787/> [2022, 23 Dec.]
- Community Organizations Development Institute. (2021). **New House - New Life of the Ladprao - Prem Prachakorn Canal Community**. Retrived from <https://web.codi.or.th/20210716-25758/> [2022, 23 Dec.]
- Community Organizations Development Institute. (2021). **Residential Development of Communities along the Canal**. Retrived from <https://web.codi.or.th/20210716-25758/> [2022, 23 Dec.]
- Creighton, J. L. (2005). The Public Participation Handbook: Making Better Dicions through Citizen Involvement in Thai Context. **Journal of Environmental Management**. 8(1), 123-141.
- Klalin, Tomislav. (2018). The Concept of Sustainable Development: From Its Beginning to the Contempolaly Issues. **Zagreb International review of Economics & Business**, 21(1), 67-94.
- Maejo University. (2022). **Ban Wang Pong Community Learning Center**. Retrieved from <https://erp.mju.ac.th/openFile.aspx?id=MTAxNTQz> [2022, 22 Dec.]
- Office of Community Strengthening, Community Development Department. (2016). **Community Knowledge Management Handbook**. Bangkok: Department of Community Development.
- Office of Muangkaew Municipal District. (2022). **OTOP Nawatwithi Ban Wang Pong Tourism Community Moo 6 , Muangkaew Subdistrict, Mae Rim District, Chiang Mai Province**. Retrieved from [http://muangkaew.go.th/ckfinder/userfiles/files/TourismCommunity%20OTOP%20Nawatwithi%20%20BanWangPong\(1\).pdf](http://muangkaew.go.th/ckfinder/userfiles/files/TourismCommunity%20OTOP%20Nawatwithi%20%20BanWangPong(1).pdf). [2022, 22 Dec.]

Office Of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2017).

Environmental Quality Management Plan 2017-2021. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment.

Office of the National Economics and Social Development Council. (2022). **About SDGs.** Retrieved from <https://sdgs.nesdc.go.th/about-sdgs/> [2022, 22 Dec.]

Open Development Thailand. (2565). **Sustainable Development Goals.** Retrieved from <https://thailand.opendevlopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/#SustainableDevelopmentGoals> [2022, 22 Dec.]

Phonsi, S. (2004). **Theory and Principle of Community Development.** (5th ed.). Bangkok: Odeon Store.

Phoochinda, W. (2015). **Community Environmental Management based on Industrial Ecology Concept.** Bangkok: National Institute of Development Administration.

Phuanggam, K. (2010). **Community and Local Self-Governance.** Bangkok: Borpit Printing.

Sritong, N. (2009). **Increasing Leadership Potential in Community Development Work.** Bangkok: O. S. Printing

Sukkasem, C. (2014). **Principles of Participation in Sustainable Community Development.** Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sunyavivat, S. (1983). **Community Development.** (3rd ed.). Bangkok: Odeon Store.

Uwannao, B. et al. (2011). **Public Participation in Public Policy Processes.** (2nd ed.). Bangkok: A.P. Graphic Design and Print Company Limited.